

Müller, Vincent C. (2005), 'Τι είναι η πατρίδα μας; [What is our fatherland?]', *Cogito*, 3, 8-10.

[This is the original draft. The published version is shorter and polished.]

<http://www.nnet.gr/cogito/cogitoindex.htm>

<http://www.sophia.de>

Τι είναι η πατρίδα μας Ιωάννης Πολέμης (1862-1924)

Τι είναι η πατρίδα μας; Μην είν' οι κάμποι;
Μην είναι τ' άσπαρτα ψηλά βουνά;
Μην είναι ο ήλιος της, που χρυσολάμπει;
Μην είναι τ' άστρα της τα φωτεινά;

Μην είναι κάθε της ρηχό ακρογιαλί
και κάθε χώρα της με τα χωριά;
κάθε νησάκι της που αχνά προβάλλει,
κάθε της θάλασσα, κάθε στεριά;

Μην είναι τάχατε τα ερειπωμένα
αρχαία μνημεία της χρυσή στολή
που η τέχνη εφόρεσε και το καθένα
μια δόξα αθάνατη αντιλαλεί;

Όλα πατρίδα μας! Κι αυτά κι εκείνα,
και κάτι που 'χουμε μες την καρδιά
και λάμπει αθώρητο σαν ήλιου αχτίνα
και κράζει μέσα μας: Εμπρός παιδιά!

Τι είναι η πατρίδα μας;

Μην είναι αυτό, μην είναι εκείνο – μα τι είναι λοιπόν; Ποια είναι η πατρίδα κάποιων; Ας δούμε το θέμα λίγο σαν πρόβλημα της φιλοσοφίας της γλώσσας: για ένα κατηγορημα «Άγγλος» «Γάλλος», «Πορτογάλος», «Βέλγος», «Φλαμανδός», πώς να αποφασίσουμε ποια αντικείμενα (ποιοι άνθρωποι) εμπίπτουν σε ποιο κατηγορημα; Έχουν τελικά νόημα αυτά τα κατηγορήματα; Η χρήση και κατάχρηση αυτών των κατηγορημάτων έχει αποτελέσει μια από τις κυριότερες πηγές δυστυχίας στη διάρκεια των δύο τελευταίων αιώνων και συνεχίζει να είναι στην ημερήσια διάταξη. Συνήθως εμφανίζεται στα πλαίσια αγώνων για την απόκτηση «ελευθερίας» σε αντιπαράθεση με την «καταπίεση», και σε παγκόσμιο επίπεδο και κοντύτερα μας: στη Μακεδονία, την Καταλονία, την Ιρλανδία, το Κουρδιστάν ... Νομίζω πώς αρκετά από αυτά βασιζονται σε λάθη.

1. Προβλήματα ορισμού

Για να αποκτήσουμε μια πρώτη αίσθηση για κάποια από τα προβλήματα ας ρίξουμε μια ματιά σε κάποιες ενδεικτικές, «προβληματικές» περιπτώσεις για τον ορισμό ποιος είναι «Έλληνας» - φυσικά μπορεί να κάνει κανείς το αντίστοιχο για οποιοδήποτε άλλο εθνικό κατηγορημα. (Με μια εξαίρεση, όλες οι παρακάτω περιπτώσεις είναι φανταστικές.)

- Η Αθηνά, γεννημένη στη Γερμανία από Έλληνες γονείς, μιλάει σπαστά ελληνικά, είναι παντρεμένη στο Αμβούργο, ο άντρας και τα παιδιά της είναι Γερμανοί. Έχει γερμανικό διαβατήριο. (Τα παιδιά της, τα εγγόνια της, κλπ. κλπ.)
- Ο Hans, γεννημένος και μεγαλωμένος στη Γερμανία από Γερμανούς γονείς, μιλάει άπταιστα Ελληνικά, είναι 30 χρόνια παντρεμένος στη Θεσσαλονίκη, παιδιά και σύζυγος Έλληνες, και φεύγει σπάνια από την χώρα. Έγινε ορθόδοξος, πίνει ούζο, κρατάει κομπολόι, είναι φιλόξενος, κάνει τα πάντα για τους φίλους του και βλέπει τους κανόνες ελαστικά. Αγαπάει την Ελλάδα και έκανε αίτηση για ελληνική υπηκοότητα.
- Ο Κωνσταντίνος, γεννημένος και μεγαλωμένος στην Ρόδο από Έλληνες γονείς, ορθόδοξος, με τα ελληνικά ως μητρική γλώσσα. Ζει στη Νάπολη για πολλά χρόνια τώρα, δεν είχε ποτέ άλλο διαβατήριο πέρα από το Ιταλικό. (Γεννήθηκε το 1913.)
- Ο Κωνσταντίνος, γεννημένος στην πόλη Naissus (= Niš, μεταξύ Σκοπίων και Βελιγραδίου), λατινόφωνος, αποκαλεί τον εαυτό του ρωμαίο, βαπτισμένος χριστιανός στο νεκροκρέβατο του, ιδρυτής της ομώνυμης πόλης (330 μ.Χ.).
- Η Ελένη, γεννημένη στη Τραπεζούντα/Trapzon, ορθόδοξη, μιλάει μόνο τουρκικά, δεν έφυγε ποτέ από την πόλη της, αποκαλεί τον εαυτό της ρωμιά ή και χριστιανή. (Έχει σημασία αν γεννήθηκε το 1880 ή το 1980;)

- Ο Andrej, γεννημένος στην Τυφλίδα, ελληνικής καταγωγής, αποκλειστικά γεωργιανόφωνος, άθεος, έχει κερδίσει μετάλλια για την Ελλάδα, αποκαλεί τον εαυτό του Έλληνα.
- Ο Αλέξανδρος, γεννημένος και μεγαλωμένος στη Λάρισα, γονείς Έλληνες, η μητέρα είναι γεννημένη στο εξωτερικό και απέκτησε την ελληνική υπηκοότητα. Παίζει στην ελληνική εθνική ομάδα μπάσκετ· είναι μαύρος.
- Ο Σαούλ, γεννημένος στη Θεσσαλονίκη, Εβραίος, ισπανόφωνος (μιλάει και ελληνικά). [Όταν οι εβραίοι ήταν η πολυπληθέστερη εθνοτική ομάδα στην πόλη, ή και τώρα;]

1.1. Καθαρά κριτήρια

Για την απόφαση, λοιπόν, ποιος είναι τι, έχουμε μια πλειάδα κριτηρίων και συνδυασμού των: ο τόπος γέννησης, η καταγωγή από κάποιο τόπο, η εθνικότητα των γονιών και των προγόνων (τα γονίδια), ο πολιτισμός, η γλώσσα, η θρησκεία (και η εκκλησία), η ιστορία και το πώς βλέπει και αποκαλεί κάποιος/α τον εαυτό του/της.

Κανένα από αυτά τα κριτήρια δεν είναι υποχρεωτικά αποκλειστική ιδιοκτησία μιας ομάδας (καμιά συγκεκριμένη γλώσσα, κανένας πολιτισμός, κοκ). Αν αποφασίζαμε για ένα κριτήριο (π.χ. γονίδια) ή για ένα συγκεκριμένο συνδυασμό κριτηρίων (διαβίωση στο Α μέρος, θρησκεία Β), η απόφαση θα ήταν εφικτή, αλλά άνευ νοήματος. Για παράδειγμα:

Σύμφωνα με τους Ναζί, όποιος είχε Εβραίους προγόνους ήταν Εβραίος σε κάποιο ποσοστό, π.χ. με έναν παππού Εβραίο ήσουν 1/4 Εβραίος (μάλλον θα ζήσεις), με έναν παππού και μια γιαγιά ήσουν 1/2 Εβραίος (ίσως θα ζήσεις - όχι όμως αν είσαι μέλος σε εβραϊκή συναγωγή ή αν είσαι παντρεμένος με Εβραία-ο), με τρεις παππούδες/γιαγιάδες ήσουν 3/4 Εβραίος (δε θα ζήσεις). Πιθανότατα, τα παιδιά σου θα είναι Εβραίοι ενώ εσύ δεν είσαι, ή και το ανάποδο. [Τι είδος κατηγορίας έχουμε εδώ: θρησκευτική, εθνική, φυλετική;]

Σύμφωνα με τον εβραϊκό εθιμικό νόμο όποιος έχει γεννηθεί από Εβραία μητέρα είναι Εβραίος (αλλά για τις περισσότερες ερμηνείες όχι μόνον αυτοί) ακόμα και αν αυτή η Εβραία μητέρα δεν θεωρούσε τον εαυτό της Εβραία. Σύμφωνα με αυτόν τον κανόνα ο πατέρας μου είναι Εβραίος, προς έκπληξή μου και μάλλον και δική του.

Σύμφωνα με τη συνθήκη της Λοζάννης του 1923, όποιος είναι Χριστιανός και υπήκοος του τουρκικού ή του ελληνικού κράτος είναι Έλληνας. (Και σε αρκετά χρόνια το έθνος-κράτος θα κάνει την πραγματικότητα έτσι όπως είπαμε πως είναι).

Σύμφωνα με τον κανόνα «μια σταγόνα αίμα» (στις ΗΠΑ - βλέπε πρόσφατα *Dædalus* 134/1, 2005), όποιος έχει μαύρο πρόγονο, όσο μακριά και αν είναι, είναι μαύρος - το «καθαρό αίμα» έχει μολυνθεί. (Άρα είμαστε όλοι μαύροι.)

Τέτοιοι απόλυτοι κανόνες συνάγουν παράλογα συμπεράσματα. Δεν θέλουμε να τους χρησιμοποιούμε για να καθορίζουμε ένταξη στην ομάδα. Οι απόλυτοι κανόνες λειτουργούν μόνον εφόσον θεωρούμε εκ των προτέρων ότι όλοι πρέπει να ανήκουν σε ένα και μόνο έθνος - και μετά μαγειρεύουμε τα κριτήρια σε κάθε περίπτωση για να ταιριάζουν. Όμως μια τέτοια θεώρηση είναι απλώς ένα λάθος.

(Να σημειώσουμε ότι οι άνθρωποι σε ατομικό επίπεδο προσαρμόζονται, δεν μένουν χωρίς ταμπέλα επί μακρόν, παίρνουν αποφάσεις. Τα παιδιά και τα εγγόνια της Αθηνάς μάλλον θα πουν κάποτε ότι είναι «Γερμανοί ελληνικής καταγωγής» ή και «Γερμανοί με Έλληνες προγόνους».)

1.2. Η κυκλικότητα και ασάφεια των κριτηρίων

Αυτό που βλέπουμε εδώ είναι βασικά η γνωστή ιστορία με όλα τα κατηγορήματα: δεν υπάρχουν απαραίτητα και επαρκή κριτήρια για να ανήκει κάτι σε ένα σύνολο [extension]. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, όμως, η κατάσταση είναι πιο προβληματική, γιατί κάθε κριτήριο είναι κοινωνικά κατασκευασμένο με τρόπους που προϋποθέτουν την έννοια που προσπαθούμε να ορίσουμε.

Για παράδειγμα, θα λέγαμε ότι κάποιος είναι Πορτογάλος, εφόσον έχει δικαίωμα για πορτογαλικό διαβατήριο. Όμως αυτό προφανώς δεν μας βοηθάει: το δικαίωμα για διαβατήριο το έχει επειδή είναι Πορτογάλος και όχι το ανάποδο - μας χρειάζεται, δηλαδή, ακριβώς αυτό που θέλουμε να εξηγήσουμε.

Ούτε ο τόπος καταγωγής προσφέρει ιδιαίτερη βοήθεια στο θέμα. Αυτό που λογίζεται ως Ελλάδα σήμερα μπορεί να μην ήταν Ελλάδα στο παρελθόν και μπορεί να μην είναι Ελλάδα στο μέλλον. Η απόφαση για τον τόπο εξαρτάται και από την απόφαση ποιος ανήκει στο έθνος.

Παρόμοια προβλήματα έχουν και τα άλλα πολιτιστικά κριτήρια: Είναι προφανές τι γλώσσα μιλώ; Ακόμα κι αν αγνοήσουμε ότι κάποιοι άνθρωποι έχουν παραπάνω από μια μητρική γλώσσα και κάποια έθνη έχουν παραπάνω από μια γλώσσα, τότε ποια είναι η γλώσσα ενός έθνους; Μια κατασκευασμένη τυποποιημένη γλώσσα, όπως εξήγησε αναλυτικά ο Σ. Μοσχονάς στο *Cogito 2*, Ιαν. 2005. Στην περίπτωση της ελληνικής θα ήταν ίσως προφανές σήμερα ποια είναι η γλώσσα (αν και τα αρχαία μακεδονικά φαίνεται να αποτελούσαν μια οριακή περίπτωση). Τα γερμανικά, όμως, πού ξεκινούν και πού σταματούν; (Εντάσσονται σ' αυτά τα κάτω-γερμανικά ή και τα ελβετικά-γερμανικά, αλλά όχι τα ολλανδικά;) Πόσες γλώσσες υπήρχαν στη Γιουγκοσλαβία; (Είναι τα σερβοκροατικά ή είναι σέρβικα και κροατικά; Είναι τα σλαβο-μακεδονικά «στην πραγματικότητα» μια βουλγαρική διάλεκτος; κλπ, κλπ.) Γι' αυτά τα ζητήματα αποφασίζουμε αφού αποφασίσουμε για το έθνος και όχι πριν.

Παρόμοια προβλήματα εμφανίζονται και με το θρήσκευμα. Οι Βούλγαροι αποφάσισαν να διαχωριστούν από τους υπόλοιπους ορθόδοξους στην Οθωμανική αυτοκρατορία, αφότου θελήσανε ένα εθνικό κράτος. Οι Σλαβο-Μακεδόνες αποφασίσανε ότι δεν είναι ορθόδοξοι Βούλγαροι, αφότου βρεθήκανε σε διαφορετικό κράτος και επιθυμήσανε για τους εαυτούς τους ένα εθνικό κράτος. (Περισσότερα προβλήματα υπάρχουν βέβαια και με άλλες πλευρές του «τυπικού εθνικού πολιτισμού» όπως το φαγητό, το ντύσιμο, κλπ.)

1.3. Η ταυτότητα στη διάρκεια του χρόνου

Και τέλος υπάρχει, φυσικά, η «κοινή ιστορία», ίσως ο κυρίως ενοποιητικός παράγοντας για τους περισσότερους. Και ο πλέον άπελπις.

Τα έθνη πηγαίνουν όσο πιο πίσω στην ιστορία μπορούν για να αποδώσουν ενότητα και να διεκδικήσουν ανεξαρτησία (με την αξιοσημείωτη εξαίρεση των

ΗΠΑ). Η κοινή ιστορία έχει το πρόβλημα της ταυτότητας-στη-διάρκεια-του-χρόνου που κάθε μη-φυσική οντότητα έχει, συν μερικά ακόμα. Σκεφτείτε κατ' αρχήν το «παράδοξο της εξέλιξης»: Υποθέτουμε στη βιολογία ότι ο απόγονος μελών ενός είδους ανήκει στο ίδιο είδος. Στη βάση αυτής της άποψης κανένα νέο είδος δεν μπορεί να υπάρξει, η εξέλιξη είναι αδύνατη. Αντίστοιχα, αν η ιστορία των βιολογικών προγόνων μου είναι η ιστορία μου, τότε όλα τα έθνη πρέπει να έχουν υπάρξει από την αρχή του χρόνου. Η εθνογένεση είναι ιστορικό φαινόμενο. Επιπλέον, ιστορικά η επιγαμία αποτελεί τον κανόνα και όχι την εξαίρεση. Δεν είναι σχεδόν καθόλου λογικό να αποδίδει κανείς εθνικότητα σε ανθρώπους πριν από την εμφάνιση των εθνικών κρατών μετά τη Γαλλική επανάσταση. Και να μην πλανόμαστε από τη χρήση της ίδιας λέξης: «Μακεδόνας» σίγουρα σημαίνει τελείως διαφορετικά (και διάφορα) πράγματα τώρα από αυτά που σήμαινε σε άλλες φάσεις της ιστορίας.

Ας δούμε ένα ενδεικτικό (πραγματικό) παράδειγμα: Ο Jakob Philipp F., γεννημένος το 1790 στο Tschötsch (της τότε ανεξάρτητης επισκοπής Brixen, που το 1803 έγινε μέρος του Tirol, το 1805 της Βαυαρίας, το 1810 του Ναπολεονικού Βασιλείου της Ιταλίας, το 1815 της Αυστρίας και από το 1920 της Ιταλίας). Τακτικός ταξιδευτής, μέλος του πρώτου Γερμανικού κοινοβουλίου στην Frankfurt/Main (ανεξάρτητη πόλη), καθηγητής της ιστορίας στο Μόναχο (Βαυαρία), όπου πέθανε το 1861. Πασίγνωστος για τον (λανθασμένο) ισχυρισμό του ότι οι σύγχρονοι Έλληνες γενετικά («φυλετικά») δεν είχαν καμιά σχέση με τους αρχαίους Έλληνες - και άρα δεν ήταν καθόλου Έλληνες.

Αυτός ο κύριος από πού έχει την καταγωγή του; Από το Τιρόλο, την Αυστρία, τη Βαυαρία, τη Γερμανία ή την Ιταλία; (Μπορεί το ένα να είναι υπο-κατηγορία του άλλου;) Τι εθνότητα είναι; (Πιθανότατα θα είχε πει «Γερμανός απ' το Τιρόλο» ή «Γερμανός απ' το Brixen», που σήμερα ακούγεται αντιφατικό).

Φυσικά αυτό αποτελεί ένα πρόσφατο παράδειγμα και όσο πιο πίσω πάμε στην ιστορία τόσο πιο προβληματικός γίνεται ο μύθος της αέναης κοινωνίας: Ο Καρλομάγνος (747-814), τι είναι; Γερμανός ή Γάλλος (ή Φράγκος και Ρωμαίος); Το να κάνει κανείς αυτή την ερώτηση είναι σαν να ρωτάει αν ο Λέων είναι Έλληνας ή Γερμανός: είναι λάθος κατηγορίας. (Ο Λέων είναι ο γάτος μου).

1.4. Καθορίζοντας τους εαυτούς μας

Γιατί να μην τα εγκαταλείψουμε όλα αυτά και να αποφασίσουμε ότι είναι κάποιος αυτό που λέει ότι είναι; Αλλά δείτε πόσο παράλογο θα ακουγότανε αυτό για οποιαδήποτε άλλη κατηγορία! «Είμαι οτιδήποτε λέω ότι είμαι». Επίσης αυτό που λέει τώρα μπορεί να μην είναι αυτό που λέει την επόμενη μέρα ή αυτό που λένε άλλοι γι' αυτόν τώρα ή θα λένε αύριο.

Μια σημαντική διάσταση φαίνεται να αποτελεί το γεγονός ότι ο καθορισμός του εαυτού προϋποθέτει τον καθορισμό του άλλου. Στην πραγματικότητα το να οριζόμαστε ως άλλοι από τους άλλους μας κάνει να ορίζουμε τους εαυτούς μας ως διαφορετικούς. Η ιδέα του άλλου υποδεικνύει ότι ενδεχομένως το όλο ζήτημα αφορά περισσότερο τη «σχέση» παρά την ταξινόμηση (Thomas H. Eriksen: *Ethnicity and Nationalism*. London: Pluto Press 1993.)

Ιστορικά, αν καταπιέζεται κάποιος ως Χ, τότε μπορεί να αρχίσει να σκέφτεται ότι το Χ είναι σημαντικό. Μπορεί να είναι περήφανος που είναι Χ («Black is

beautiful»), και μάλλον έπονται αναταραχές. Όπως είπε ο J.-P. Sartre, είναι ο αντισημίτης που δημιουργεί τον Εβραίο (*Réflexions sur la question juive* (1946), Gallimard: Paris 1985). (Και ο Οθωμανός που δημιουργεί τον Έλληνα και ο Έλληνας μετά τον Νεότουρκο;)

2. Να κάψουμε λοιπόν τα διαβατήρια μας;

Θα έπρεπε ίσως με αυτές τις σκέψεις ως αφορμή να απορρίψουμε τον εθνικισμό, να υποστηρίξουμε το πολυπληθές και να σκεφτόμαστε τις κοινωνίες μας ως πολυεθνικές ή πολυπολιτισμικές; Αυτό ακούγεται «προοδευτικό» αλλά προσοχή: μια πληθώρα συνόλων προϋποθέτει την ύπαρξη καθενός από αυτά τα σύνολα! Αν υποστηρίζουμε ότι ένα κράτος περιέχει πολλά «έθνη», «κοινότητες» (όπως τις αποκαλεί ο κόσμος στις ΗΠΑ), ή «μειονότητες» με ιδιαίτερα δικαιώματα, απλώς επαναλαμβάνουμε το ίδιο σχήμα ομαδοποιήσεων σε «εμείς» και «άλλοι». Αυτό δεν αποτελεί μέρος της λύσης του προβλήματος, αλλά αντίθετα μέρος του ίδιου του προβλήματος.

Όλα τα παραπάνω ενδεχομένως να αποδίδονται σε ένα *argumentum ad hominem*: Είναι αυτό απλώς το πρόβλημα ενός αυτο-αποσυρόμενου Γερμανού, ο οποίος δεν μπορεί να ζήσει με αυτό που αποκάλεσε ο καλλιτέχνης Joseph Beuys «η πληγή», την εθνική ενοχή για τα εγκλήματα των Ναζί; Ίσως και να είναι. Τέτοια εθνική ευθύνη σε κάνει να σκέφτεσαι ποια είναι ακριβώς η σχέση σου με άλλους ανθρώπους με την ίδια εθνικότητα. Θα έλεγα ότι ο δεσμός μου με τον Himmler και τον Hitler είναι όπως αυτός με τον Thomas Mann και τον Wittgenstein - όχι και τόσο μεγάλος. Όμως τίποτα; Τότε τι μένει;

Η αδυναμία να καθορίσουμε τι είναι ένας Χ ίσως δεν θα έπρεπε να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει Χ. Σίγουρα η ασάφεια μιας λέξης Χ δεν είναι λόγος να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχουν Χ: υπάρχουν «ψηλοί» και «κοντοί» άνθρωποι παρόλο που δεν υπάρχει μια σαφής γραμμή ενδιάμεσά τους. Δεν μπορούμε να λειτουργήσουμε χωρίς τέτοιες ασαφείς λέξεις.

Στην περίπτωση του έθνους δεν έχουμε καν μια δυνατότητα επιλογής. Όταν κάποιος σας ρωτάει «ποιος είστε», τι θα πείτε: «Είμαι ...» (συμπληρώστε τα κενά). Πρέπει να πούμε κάτι εδώ. Η διαμόρφωση της προσωπικής ταυτότητας συμβαδίζει με την διαμόρφωση της ομαδικής ταυτότητας. Δεν είμαστε λοιπόν όλοι εθνικιστές και θέλουμε να ξέρουμε σε ποιο έθνος ανήκει ο άνθρωπος με τον οποίο μιλάμε;

Πρέπει να ορίζουμε της λέξεις με έναν τρόπο που παίρνει υπόψη του την ασάφεια και τα προβλήματα. Μια δυνατότητα θα ήταν τα στερεότυπα όπως τα ορίζει η E. Rosch (αλλά όχι ο H. Putnam, ο οποίος ορίζει φυσικά κατηγορήματα): περίπου ότι Έλληνας είναι όποιος μοιάζει αρκετά με τον στερεότυπο «κλασσικό Έλληνα». Η ψυχολογική θεωρία αυτή βασίζεται στην Wittgenstein-ιανή «οικογενειακή προσομοίωση» ανάμεσα στα άτομα ενός συνόλου; Αυτό είναι μια καλύτερη εικόνα. Θα πρότεινα να τη συμπληρώσουμε με την έννοια της «επαγωγικής ισχύος» [inductive power], δηλαδή τι μπορείς να συνάγεις από την πληροφορία ότι κάποιος εμπίπτει σε ένα κατηγορήμα; Αν μαθαίνεις για κάποιον, για παράδειγμα ότι είναι: Καταλανός, μαύρος, Μακεδόνας, γαλαζομάτης, ένας από τους Kennedy, κοκκινομάλλης, οπαδός της BvB 09, ομοφυλόφιλος ή Ευρωπαίος, ... Έμαθες πραγματικά κάτι; Νομίζω πως ναι. Τι

έμαθες; Με πόση σιγουριά; Αυτό είναι που πρέπει ο καθένας να εντοπίσει στην κάθε περίπτωση. - Δεν θα είναι και πολλά σε καμιά από τις περιπτώσεις, οπότε ίσως και να είναι προτιμότερο να μην χρησιμοποιούμε καθόλου την κατηγορία, οπότε και να μη σηματοδοτούμε ένα άτομο ως άλλο.

Τελικά φαίνεται πως κατά κάποιο τρόπο είχε δίκιο ο ταξιτζής που, βλέποντας την κατάσταση στους δρόμους, μου είπε «δεν είμαστε λαός».

2297 λέξεις